

Ž A I D Ž I A A L K A N A V A I K Y S T Ę

Atbega jaunyste iš toliu
per pievas baltu dobilu
ir veide manajame ieško
saulėtos vaikystes sapnui...

Gimiau 1921 m. rugėjo 8 d., Gaigaliu km., Šimoniu valsčiuje, Panevėžio apskr. Taigi, esu grynas aukštaitis. Krikštyjant man duotas Bronislovo vardas Šimoniu RK parapijos bažnyčioje. Krikšto tėvai - Ona, vyriausia motinos sesuo, Vilėniškienė, ir jos vyras, Bernadinas Šalutė.

Taigi, gavau vardą, jau esu šis tas, esu žmogus, nors niekam nesvarbus, išskyrus mano tėvus, kurie buvo beveik lygiai tiek pat nesvarbūs, kaip ir aš - neturtingi valstiečiai, kampininkai.

Mano tėvai - Jonas Žalys ir motina - Konstancija Mickevičiūtė-Žalienė.

Tėvas gimes apie 1864 m., Puponių km., Kupiškio valsčiuje, gausioje 4 brolių ir 2 seserų šeimoje, kaip jauniausias sūnus. Apie tėvo šeimą - senelius, dėdes, tetas - nieko nežinau, nes jie perdaug nutole laike, išskyrus, kad senelis Adomas mirė 104 metų amžiaus ir paskutinius 4 metus buves alkidas. Dar prisimenu, kad vienas tėvo brolių buvo vardu Baltrus. Aš buvau tėvo trečiosios žmonos sūnus, vyriausias trijų vaiku grupėje: aš, sesuo Stašė ir brolis Stasys, mirę būdamas kelių mensesiu.

Mažai težinau ir apie tėvo pirmasias žmonas. Pirmoji mirė kažkada tai prieš Pirmą Pasaulinių Karą. Tėvas, ištraukęs "laimingą bilieta", turėjęs tarnauti caro kariuomenėje - Baltstogėje - 6 mensesius. Kai grįžęs, žmona buvo jau 3 dienos kaip palaidota... Antroji mirė ar Pirmo Pasaul. Karo metu ar neužilgo po jo. Iš pirmosios žmonos turejo dukrą, vardo Barborą, kurį man esant 3 ar 4 metų, emigravo į Braziliją ar Argentiną. Kiek prisimenu iš pasakojimu, ši mano sesuo buvusi labai graži. Antroji žmona tėvą apdovanojo sūnum Petru, mirusiu kūdikio metuose, ir dukra Ona; ją buvau sutikęs vokiečių okupacijos metais - buvo labai negraži ir pikta, kaip vapsva - nors tėvas buvo jau miręs, keikė ji už jo kvailumą, kad pardavęs, karo metu, tokį ūkių už nieką...

O istorija su tuo ūkiu buvusi tokia. Prieš vėsdamasis, ar apsivedęs, antrają žmoną, tėvas ⁴ 6 metus dirbęs J.A.V., eukraus fabrike, žemaičių rūšies darbininku, taupydamas kiekvieną centą, uždirbtą kruvinu prakaitu. Grįžęs namo - į Lietuvą - nusipirkęs 80 ha ūkių Erškėtynėje. Kur ta Erškėtynė randasi - nežinau, ar Panevėžio, ar Rokiškio, ar gal net Ukmergės apskritijoje, bet Aukštaitijoje. Tai buvę pusiau pelkes, pusiau krūmynai, tik dalis joje buvę galima panaudoti dirbimui. Vėliau, Smetonos laikais, vieno pustrelių

pasakojimu, ten buvę padaryti 4 ūkiai, po 20 ha kiekvienas, nes nusausinus pelkes, žemę, pasirodo, buvusi visai gera.

Tėvas buvo analfabetas, kaip daugelis XIX šimtmečio valstiečių, nors pasakodavo, kad jis kiek tai laiko ējės pas kaimo "daraktorių", kuris jį mokinės "slebiziuti". Maldaknygę - "Aukso altoriu"-paskaitydavo, nors viena karta jį nutvėriau ją beskaitant aukštyn kojomis... Pasirašyt šiaip taip pasirašydavo. Bet darbininkas buvo geras - darbo nebijojo!.. Pradėjo jis plūsti savo naujajame ūkyje. O žmonai, po metu, po dviejų, atsibodo Eršketyneje purvą bristi. Tuo metu jau buvo kuris laikas, kaip kariau rusų caras, su vokiečių kaizeriu. Prikalbėjo jauna žmona tévą parduoti ūki ir pirkti namą Kupiškyje - būsia ponai... Tėvas, išikeliant ^{nurini} į palatvę, ir važiuojant per Kupiškį, rodė tą namą. Ilgas, dviaukštis mūrinis pastatas - man jis visai nepatiko!.. Ūki pardavė, namą mieste užpirko, bet tuo metu užėjo vokiečiai, ir caro rubliai nustojo savo magiškosios galios. Žmogus, parduodas namą, dar spejo nuo sutarties atsimesti, o tévas like ir be ūkio ir be namo, su didele dėže beverčiu cariniu ^{būmašku!} - jis tikėjo - bus vėl geros, kai tik caras grįš...). Mes su seseria négdavome jomis žaisti. Taip, vulgariai sakant, mano tévas išejo ubagais.

Mano motina tévas vedė 1920 m., būdamas jau 56 m. amžiaus. Mirė 1940 ^{gruodžio} ~~ausio~~ mén., sulaukęs 75 m. amžiaus (az tuomet buvau 18-mos), palaidotas Biržų kataliku kapinėse.

Mama gimė 1894 m., net nežinau kur - ar Naradavoje (Biržų apskr.), ar kupiškenuose, bet jaunystę praleido kur tai apie Plundakus, Paketu-rius, Palévenę... Kilme - bajoraite, iš nusigvenusios Mickevičių giminės. Vieną kartą, jau būdamas ar ne 10 metų, girdėjau mamą besikalbant su teta Bucinskiene (mamos motinos seseria, gyv. Biržuose) apie giminės nesekmes. Esą ju senelis paskutinių polivarkų pralošės kortomic, bet tas, kuris jis aplošė - sukses... Senelis iki pat Pirmo Pasaulinio Karo bandė atgauti nuosavybę teismo keliu. Pamaciūsios mane - mama ir teta - nustojo kalbėti.

Savo seneli, motinos tévą - Romusį Mickevičių - mačiau porą kartų. Kadangi mamos mama buvo mirusi karo metu, jis vedė kitą, ir pirmosios žmonos vaikai - turbūt - buvo nelabai pageidaujami svečiai... Senelis, pasibaigus Pirmam Pasaul. Karui, dar lėkes raitas į Biržus, kad galėtų užsiregistrouti steigiamoje bajoru sąjungoje. Po karo, jis su šeima nuomojo didesnį ūki Butkūnuose (Šimonių valsč.), ten ir mirė apie 1935 m. Jo šeima buvo gausi. Iš pirmosios žmonos buvo keturios dukros - Oma, Konstan-cija, Stasė, Emilia - ir vienė sūnus - ^{Felikas ar} Aleksas, iš antrosios - Marce-lė, Povilas, Adolfas ir Kazys (nebylys). Maža būdama mama net poterių lietuviškai nemokėjusi, matyt namie kalbėta lenkiškai, o iš lietuviškų gyvenimą ją įvedę Plundakų Aleknos (iš jų du broliai gyveno Australijoje - dabar abu mirę). Lenkiškai, mano laikais, ji buvo ^{per} primiršusi; sakydavosi, kad suprantanti, bet kalbėti buvę sunku. Skaityti skaite tik lietuviškai.

Tėvas mama labai myléjo. Jam jis visuomet buvo "Mano Kastutė!" Vedybos buvo mezaljansas - tévas buvo už ja daugiau negu dvigubai vyresnis, nu-

žikas, be to - ubagas... Bet mama, turbūt, éjo ar baigë 26-sius save amžiaus metus, namuose ją skriaudé pamoté, darbų po karo nebuvé (kuri laiką, prieš apsivedant mano tėvą, dirbo pas dédę Kunči Dapsiuose), tai ir ištékéjo už seno našlio. O tėvas, nors tada jau buvo 56 metų, buvo dar smarkus seniokas.

Mama buvo juodbruvé, bet mélynom, kaip ir aš, akim. Plaukai tamsūs; dar man Lietuvoje esant sieké iki pusiaujo. Plaukus nešiojo susuktus kuoduku ant pakaušio. Man mano mama buvo labai graži. Jos elgesys buvo švelnus, kaip kaimietės - pasakyčiau - net elegantiškas. Bet ji galéjo ir "užsiliepsnoti" - nuo tévo pylos nogaudavau (išskyrus vieną diržo kirtį), o nuo mamos - kas porą savaicių - mažiausiai!.. Vis už kokius nors mano "nuotykius", daugiausia laiku negrižimą namo. Bet jei ir ikrésdavo "herzinés košés", tai su protu - rykšteli ar minkštū pantuku (pakakdavo ir to - šaukdavau, rékdavau lyg oda diriamas ir tuo vél užmiršdavau už kabuvau gaves). Bet suéjus 7 ar 8 metams amžiaus, nors rykštė dar kuri laika palubyje užkista ir buvo, bet su manimi motina pradéjo kalbétis kaip su susaugusiui, mat jau pradéjau ir pats gelbéti duoną uždirbant.

Mama buvo gera žolininké, kaip aš kartais ją ir dabar vadiniu - "balteji (t.y. geroji) ragana", padedanti žmonéms. Pažino šimtus įvairiausiu laukiniu augalu, ypač vaistinguju; juos rinko, džiovino ir ligos atveju duodavo ir savo kaimynéms, nors pinigu už tai niekad neimdavo. Iš mamos ir aš daug ką išmokau. Man einant pradžios mokyklon, Gerultiškyje, kai atvažiuodavo iš Biržų mokyklų inspektorius, pasiimdavo mane ir eidavom į laukus - jis klausinédavo mane apie gélių vardus, ar ji naudojama gydymui, jei naudojama, tai kuri dalis ir kaip. Man tos išvykos buvo tuo įdomios, kad inspektorius leisdavo man naudotis jo tokiu, nedideliu, bet labai didinančiu padidinamu stiklu. Įdomiausiai buvo žiūréti į vabzdžius - pav., kad ir bitę, nes ji tada nebeatrodydavo ta mylima bitutę, bet plaukutoš, storom kojom sutvérinas, kad atrodo tik griebs ir nukas pirštai!..

Nebeatsimenu, kaip ten aš pakliuvau į tas pareigas, turbūt mokyklos vedéja, Palmyra Suveizdyté bus jam apie mane pasakiusi.

Buvo ir kitu, su žolininkavimu surištų, nuotykių.

Vienais metais, man esant kokiui 7 metų, mama pridžiovino valerijonu šaknu, sukišo jas į seną kojinę ir užnešusi ant aukšto, pakabino pagegnéje. Žiemos metu - tévo nebuvé namie - kelias naktis iš eilés girdim, kažkas negero darosi ant lubų - baladojasi, triukšmauja, lyg kažkas kažka stumdo. Vagių, žinoma, nebijojome, nes nieko vagiamo namuose nebuvé.

- Gal nešventintos dūmios, ar ką jau... - pradéjo abejoti motina.

Po 2 ar 3-jų naktų nutilo. Vél viskas ramu lyg niekur nieko. Tik pavaraiop mamai prieikéjo valerijonu šaknu. Ieško, ieško pagrebéstese - néra!.. Tada prisiminéme žiemos naktų triukšmą ant aukšto. Nežinau, keli katinéliai ten dirbo, bet valerijonu, nei kojinés skutelio neradome.

Varḡsai kačiukai turėjo gerokai padirbeti, kol tuos nelemtus valerijonus nuémé, nes mama kojinę pariso aukštai pagrébėstéje - tiek, kiek pasieké.

Irisimenu dar viena epizoda apie valerijonus.

Viena pavasarij, mano mama, neturédama laiko, susitarusi su kaimyne Petroniene, pasiunte manę ir kaimynés sūnų - Petriuką - prikasti valerijonu šaknu. Jų labai daug augo Apaščios šlaituose netoli Bobėnų kaimo.

Nuo Mikalavos iki Bobėnų galiukas kelio. Bet ką tai mums - jau buvome 12-13 metų vyrai... Nuéjom, prikasém, atnešém. Moterys juos išplové ir pakabino džiūti. Iš ryto ateina kaimyné pas mama ir verkdama skundžiasi:

- Išploviau šakneles, o vandenį šliukšt, išpyliau ant naujai pasodintos rūtelii ežiou... Biaurybė mūsų katinas (o jis buvo senas ir labai nusigana - turbūt pūda svéré...) per naktį visas rūteles išlaužé, išgulinéjo, turbūt nė viena neprigis...

Mégdavo Lietuvos katineliai valerijonus, nér ką sakyti!

Grižtant atgal prie mamos. Kad dabar moku daržininkauti, kad jauste jaučiu kaip kuris augalas turi būti sodinamas, auginamas, turiu būti dekin-gasirgi mamai. Dar tik man pradėjus vaikščioti imdavosi mama mane su savim ir rodydavo kaip reikia sodinti, duodavo pačiam pabandyti. Ir lyg šiol ši darbą moku ir žmonės sako: "Žalyz žalius pirštus turit..."

Miré mama 1979.II.3, Naradavoje. Palaidota tų metų vasario 8 d. Biržų senosiose kataliku kapinėse, kaip sesuo sakes.

* * *

Kai as gimiau, Gaigaliai dar nebuvó išskirstyti į vienkiemius - buvo viena ilga "ulyčia", t.y. keliai, apstatytas iš abiejų pusiu valstiecių sodybomis. Vasara, kaip ten bebučių, gal ir gerokai dulkinia, bet pavasari ir rudenį pereiti iš vienos kelio puses į kita reikejo žiuréti, kad neprigertum - purvo buvo iki ausų!..

Gaigalių kaimo žemė - molynai. Už tai ten gerai deréjo kviečiai. Pats kaimas ant aukštumėlės, netoli Šimoniu-Kupiškio kelio. Pro šiaurinę kaimo pusę tekéjo Pelyšos upeliukas (18 km ilgio, pertekéjė Šimoniu giria įsilieja į Šventosios upę), kurio vienoje kilpoje stovéjo supiltas Gaigalių piliakalnis. Tai labai mažas piliakalnis. Netoli ese, už kilometro, kito buvo ju dar vienas - Papilės piliakalnis, prie pat Kupiškio kelio. Jau ariamas, mažai ką beatskiriamas nuo aplinkos. Piliakalnių serija užsibaigé milžinišku Kupiškio piliakalniu.

Bendrojo vaizdo užbaigimui - į rytus nuo Gaigalių (už kokių 5-6 km) Šimoniu miestelis, o tuoju už jo - Šimoniu giria (9000 ha), į vakarus - klampi, klaikių pasakų supama, Šepetos pelkė, durypynas (2505 ha).

Pirmieji mano atsimenami įspūdžiai yra gana didelė, mažais langučiais, vieno kambario ir priemenės, žemėn įdubusi, samanotu stogu pirkia. Jos viename kampe, kuone ketvirtį patalpos užėmusi, kupiškėniška krosnis (anais laikais rytų aukštaičiai kasryt kurdavo duonai kepti krosnį, kurioje virdavo virala, kepavovo blynus ir t.t. Špižinius puodus į krosnį įkišdavo bei išimdavo specialiu, metaliniu šakiu pagalba; sriuba, ir kitas, krosnyje laikomas maistas, būdavo karštas visą dieną, kaip karštas būdavo ir pats pečius, ant kurio, ypač žiemą, buvo tikras rojus...). Dėl tos krosnies turbūt pirmakart savo gyvenime nukentėjau - gavau nuo mamos plasta-ka kelis kartus per šlaunis... Mat kai mama rytais kurdavo krosnį, prisi-^{dau}tydavau ir aš. Ji mane užkeldavo ant priežedos, liepdama nieko nelies-ti, nekišti pirštų prie skaisčiai žaidžiančių krosnyje liepsnu. Šilta, gera, aplink mama triūsia. Kas ten pasidare - kas beatsimins! - ar neat-sargiai pasisukau, ar norėjau pasižiūrėti ką mama tuo momentu daro, tik aš jau verkiu ant plūktos, molinės, kambario aslos. Pasodino vėl!.. Ir vėl tas pats!.. Tada ir "užsipelniau" - matyt mama įtarė, kad tai buvo "sabotažas".

Štie mano paskirų epizodų prisiminimai iš vaikystės dienų, atrodo iš tu laiku, kai aš buvau 2 - 4 metų amžiaus. Matyt dar buvau labai mažas, nes prisimenu, kad iš manęs šaipydavosi téte, mama, tetos, nes negalėdavau ištarti kai kurių žodžių. Labai megau pasaka apie didele, piktą, ru-dą mešką, bet niekaip negalėdavau ištarti žodžio "meška", vis išeidavo "maskva". Prisimenu tik ši bei ta, iš tu dienų - ly pro debesų properšas - blyksteli. Smulkmena iš kokio nors mažycio įvykio - žinoma - gal ir labai svarbaus vaiko gyvenime, ir vėl viskas skendi pilkose užmarštis miglose.

Kai grįždavo tévai iš turgaus, visuomet man parveždavo lauktuvių. Men-kos tai buvo dovanos - riestainis, baltos duonos, balandélio formos, bandelė, o kartais - tai būdavo šventė! - šaltmétinis saldainis ar du, arba kelios, skaniosios "dūdelės"!..

Vieną kartą parvezé tévai iš turgaus man mažą šaukšteli. Apsidžiau-giau baisiausiai!.. Bet matau iš tolo, kad to šaukštuko kotas kreivas ir būtina ji ištiesinti!.. Paukšt, plaktuku... ir šaukšteli galvutė nulè-kę į šali. O tai man buvo labai brangus daiktas - ašarų begalės - vėl reikės srēsti sriubą dideliu, mediniu šaukštū. Bandžiau surišti, bet tai buvo nesékminges pastangos. Nuėjau pasiskusti mamai, šaukštukas buvo kreivas, tiesinai, matai, kas pasidare?.. Mama tepasakė: "Šaukštukas bu-vo paskutinis turguje!.. Tekė palaukti kada vėl padarys..." Tuip ir li-kau prie medinio šauksto.

Nupirko tévai kermosiuje metaline švilpynėle-gaiduką, Paputi gaidukui į uodegą ir malonus dūdelės balsas sklinda po gryčią, po kiemą... Ivaik-

8.
6

čiojau visa sodybą besididžiuodamas nauja švilpa, o be manęs jos niekas nepastebi - lyg jos nebūta. Už tvoros, diendoržy, kriukai penimė kiulę, o aš rodau jai gražiąjį švipyne, aiškinu jos gerasias savybes, kaip reikia ją pusti, kad išgautumei gražesnių balsų... Kiaulė prikišo savo šnipą, lyg norėdama geriau apžiūrėti instrumentą, grybštalejo dantinius, "gaidukas" trakštalejo tarp jos žandų ir - jau gulėjo ant žemės, patvory, sulaužytas. Nuo to karto niekad geru žodžiu deglosios nepaminėjau...

Prisimenu dar vieną momentą toje, senoje, sodyboje. Vienoje pamatu, vietoje buvo pora skylių. Pasiruopščiau po namu. Ten buvo - kaip dabar prisimenu, užgriuvačius rūsys ar šiaip duobė, primesta bereikalingų padargų. Iš pradžių buvo įdomu, dairiausi į ten sumestus daiktus, bet paskui suėmė tokia kaimė, kad lyg slišino vejamas išsiritau iš po namo, ir jau daugiau niekad ten nebėlindau.

Visi lygtoliniai nuctykiai baigdavozi tik karštou ašaron, kartais guzu, mamos ar tévo pašarimu... Bet vieną kartą tik tik nepasihaigė tragedija.

Kieme, prie tvoros pririšta, stovejo neseniai pirkta obuolmūsė kumelaitė. Parūpo naujas sutvėrimas... Vaikštai aplink su vytine rankoje. Kai ja paliečiau, net pašoko į viršų - labai nervuota. Bandydamas išgauti geresnius rezultatus ant vytinės galė užmoviau tūščią skardinaitę... Kai ja prikišu prie jos, ji sparosi, o man iš to dideli juokai. Tik besijuckdamas turbūt priartėjau per arti prie kumelės, ar ji, vargsė, besigirdama, iš paskutiniųjų pasispardė ir aš viena, ar abiem kanopom, gavautiesiai į kaktą... Nežinau, ar surikau ar ne, bet staiga prie manęs, gulincio kiemo vejoje, skriste atskrido motina, o vėliau ir tévas. Lyg per sapnus atsimenu mama, dedančią prie mano kaktos šalta kirvio geležį, kad atsigaučiau... Atsigauti atsigavau! Mano laimei kumelaitės paskutinės kanopos buvo nekaustytos (ar tai pakenkė pretui, sunku pasaulyti - gal toks buvau gimus, o gal tokiu kumelaitės spyris padarė!..).

Matyt buvau dar mažas vyras, nes kiek prisimenu tais laikais išeiti iš kiemo į gatvę buvo draudžiama, ir mano pasauli sudarė tik stuba ir kiemas. Net neprisimenu, ką tada darė mano tévai - nuomojo ūkelį, buvo pusininkai ar ką? Bet jei turėjo arkli, matyt, dirbo žeme.

Išta, mūsų nuomojama namą, 1924 m. spalio 12 d. kažkas, man nepastebėjus, atnešė ir paliko mažą lélé, vėliau pakrikštystą Stasės vardu. Atsimenu, kad gryčios kampe atsirado palubėje pritvirtinta kartis ir ant jos [parištas] lopšys. Bet mažoji sesuo tada mane mažai tedomino - nei su ja žaisti buvo galima, nei ką... Kitų vaikų, su kuriais bučiau galėjės žaisti neprisimenu, turbūt buvau per mažas.

* * *

Sekančiais (greičiausiai) metais po sesers gimimo tévai persikėlė į

kitą Gaigalių gatvės pusę, pas Buzus. Tapilis (Teofilis) Buzas buvo siuvėjas, tad ukeli dirbdavo pusininkas. Taigi tais metais (greičiausiai 1924) pusininkais buvo mano tėvai. Turėjome vieną, mažą kambariuką bendrajame name. Kiti ūkio trobesiai, turštūt buvo naudojami pagal reikala. Tėvai - nuo sutemu iki sutemu - būdavo ūkio darbuose. Mane ir nesenai gimusių seserį Stase, prižiūrėjo tie, kurie tuo metu buvo namuose - siuvėjo motina daugiausiai, bet buvau ir aš pratinamas rūpintis seserimi. Pats siuvėjas buvo "neženotas", ir-gerai neprisimenu - ar tik ne luosas.

Kai mama būdavo kambary, karts nuo karto galédavau nueiti pas kaiminystėje gyvenusio grytelniko sūnus. Jū buvo du. Patys grytelinkai vertėsi ubagavimu, o berniukus palikdavo vienus Dievo valiai namuose iki vėlaus vakaro, o kartais ir visai porai dienų. Vyresnysis buvo gal porą ar trejetą metu vyresnis už mane, taigi, nemažas "autoritetas". Vieną vėjuotą pavasario dieną, man esant "stebetojo" rolėje, vyresnysis susieskojo degtukų dézute ir nutarė, kad diena graži, reikia ugnele susikurti... Ir sukurė ją užuovėjoje - kaimyno pasiūrės pasienyje (kaime pastatai buvo pastatyti vienas prie kito). Kadangi kurias buvo kieme vėjo ištaršyti ir mūsų surinkti šiaudai, tai - pučiant stipresniam vėjui - liepsnos tik tik nesiekė pasiūrės šiaudinių stogo. Man, durneliui, kagi - gražu, o ugnies kūrėjas lyg ir apsigando, bandė šiaudus su žabeliu atmesti nuo pašiūrės sienos... Bet būtume supleskinę visą kaimą, jei ne pro šali važiavęs žmogus, pastebėjęs mūsų "gudriai" sukurtą ugnį, nebūtų iššokes iš vežimo ir ją - mus koliodamas ir grasindamas - užgesines. Aš, supratęs, kad mes kažką tai labai negerai padareme, išsigandęs parbėgau namo ir nieko net mamai nesakiau. Žinoma, visa istorija greitai išejo aikštén, nes gesintojas, greičiausiai kam nors sutiktam kaime pasakė apie mūsų kvailijimą... Mama apie tai sužinojo iš Buzų. Lupti negavau, matyt dar per mažas buvau ir proto dar daug neturėjau.

Mama draugavo su Gaigalių kaimo mokytoja. Neatsimenu jės nei vardo, nei pavardės. buvo, greičiausiai, mamos amžiaus, nevedusi mergina, t.y. 26-30 metų. Ir labai mane mėgo. Buvau tuo metu gal 3-4 metų - sako, labai gražus vaikas - plaukai tamsūs, akys mėlynos, raudoni skruostai... O mane irgi traukė pas tą mokytoją. Ji turėjo labai daug atvirukų - įvairių švenčių, gimimo dienų. Ir manieko nebuvovo įdomesnio, kaip juos žiūrineti, vartytis. Vieną jū mokytoja man net atidavė, nes atviruke vaizduojamas vaikiukštis buvęs lygiai, kaip aš. Žinau, kad namo parsinešęs prikabinau tą atviruką prie sienos (gerai apsidaužamas plaktuku pirštus) ir visiems ateinantiems rodžiau - "Cia Blaniukas!"

Vieną dieną mama pasiuntė mane . tai mano mėgiamai mokytojai nunestė keletą kiaušinių. Suriso juos iš skarutė ir nešuos. Netoli, kokie keturi kiemai nuo mūsų. Priejau prie mokyklos, įrengtos ūkininko namuose - vartai uždari... Lipau per vartus, baisiai jau saugodamas mokytojai skirtą dovaną, labai dužtancią. Nebuvo tiek proto, kad ištraukti užkaista,

ir atsikelti vartus - lipau per juos... O tie vartai tokie aukštū, net galva sukas! Pasitaikė pertraukos metas. Kežkuriš iš vaikų paėmė iš manęs kiaušinius, kol aš perlipau vartus, (o gal ir mane nuo vartų nukelė - nebeatmimenu) ir aš laimingas nutapsenau pas savo mokytoją. Svarbiausia, kad dovanos nesukūliau (anuomet jaudiausi tikrai nemažą darbą atlikęs - beveik medailio vertas - ir gal dėl to tai ir dabar atsimenu).

Pas Buzus gyvenome tik vienus metus. Senoji Buzienė - Tapilio motina - buvo labai "karinga" moteris ir jai įtikti buvo labai sunku - tėvai, kad ir labai stengési, įtikti visvien nepajégė. Tad apie 1926 m. Jurgines atsikéléme prie Gaigalių besirubežiuojančio Dapšių kaimo gale, pamiskėje, esančią mažą gryčiutę, nesenai pastatyte (kaip dabar spėju, tai visas Dapšių km. buvo nesenai išskirstytas į vienkiemius). Pries čia atsikeldamas tėvas pats, kažkieno talkinamas, iplūke trobelės viename kampe tradicinę krosnį. Bet troba buvo dūmine. Rytais, mamai pakūrus krosni, skėsdavome - gana dažnai - dūmų debesiuose. Esant geram orui dūmai išeidavo pro lubose ēmantių skyčę, vadinamą "aukštiniu", bet lyjant jie labai nenormis apleisdavo pirkis... Ten pat, prie gryčios, buvo pristatytas tvartukas ir daržinėlė.

Čia gyvenom iki 1926 m. pavasario. Iš to mažo, nuomojamo, ūkelių galėjome tik tik pragyventi. Trūko ūkio padargų ir tėvas juos pats darési. Širmukė atsivedė kumeliuką. Džiaugėsi tėvai, kad kai užaugs, parduosią, bus pinigų. Jį vieną pavasario naktį vilkai papjovė... Apdirbę savo žemę, tėvai eidavo padieniais pas turtinguosius valstiečius. O mes su seseria - jei šalta - sukišę nosis prie mažo stubos langelio stebédavom, kaip per laukus bėga saulės zuikūčiai ir laukdavom, laukdavom tėvukų namo grižtant. Dažnai ir praalkdavome, nes maistas mūsų namuose visa laika mano vaikystėje, buvo brangus dalykas. Kartais mama, grįždama iš darbo, atnešdavo kai nors skanaus - kotletą, gal mėsos ar ragaišio gabalėli... Negalvodavome tada, kad mama greičiausiai pati to kąsnio nevalgė, kad mums ji parneštų.

Mielų, saulėtų prošvaisčių toje trobelėje buvo maža. Bet ar daug mažam vaikui reikia? Prisimenu, kaip vieną vasarą Pelyšoje gaudeme "žuvis" - mamai paddedant sugaudėme upelyje kelis kilbukus (žemegriaūžes), paskui mama jas mums iškepė. Ak, kaip buvo skanu!..

Kartais, sekmadieniais, paėmusi Stase ant rankų, mama nusivesdavo mane pas Gurklius, kurie tuo metu turėjo 2 sūnus (vėliau gimė dukte Genutė) - vieną porą metų vyresnių už manę, kita-metas jaunesni. Nors jie nežadė su manimi, bet jau vien pabūti kambariuose, kur švietė baltos, medinės grindys, buvo gera.

Dar toliau nuo mūsų, pusiaukelėj pas Kunčius, buvo dar viena sena sodybėlė (neatsimenu jų pavardės), kur augo mano metų berniukas. Nors jo tėvai buvo turtingesni už mus, turėjo savo karius hektarua žemės, bet su jais mažai kas draugavo - jo tėvas buvo kažka, tai pavogės, kaimo vyru,

suruštus... Manai leidus, aš kai kada atbėgdavau su tuo berniuku pažaisti. Prisimenu, kad abu nėgdamome "varlinėti" ^{Pelyšas} upelio pakračcis.

Prasidėjo dienos, kai buvo žaidimų, po truputį prisidėjo ir pareigos. Mano darbas daugiau buvo saugoti seserį Stasę, kuri labai nėgda rinkti "tellelius" (kvietkelius) ir kartais reikėdavo jos gerai paieškoti laukuose, kol pamatydavai jos kaltą, kaip sniegas, galvutę kyšančią iš laukė žolynu.

Apie žaislus, skirtus vaikams, mes nieko net nežinojome, ne tik kad jų naturėjome. Turėt net sviedinio nebuvome matę, nors greičiausiai ir kai-me jo niekas naturėjo. Žaislavone eglės kankorėžiais, akmenukais... iš pirkinių - labai retai - gaudavone kokią šviliplynę.

1926 m. pradėjo gimė krolis Stasys. Jo gimima prisimenu tiek, kad tą dieną mane, susuktą į šiltą manos shara, išvedė pas kaimynus, o kai grįžau, mama man rodė naujają kroli, kurį atnešęs, Pelyšoje pagaręs, gandras...

Turėjo kūti vėl pavasaris, nes buvo dar gana vėsi diena, pas mus atvažiavo pora vežimų su nepažistamais žmonėmis, ir pradėjo į juos krauti vius mūsų ūklio padargus. Jiems talkino tėvai. Tam darbui vadovavo stortelėjusi moteris, kuri - mama pasakojo - buvo "amerikonka". Ji grįžusi iš Amerikos, nusipirkusi ūki, besikurianti, reikią padargų, frankių ir t.t. Ar antrą dieną po to, persikėlėme pas dėdę Juozą Kunčią, gyvenusį Kupiškio - Šimonių-Viešintų kelių sankryžoje, tame pačiame Dapsių kaime. Mama buvo dirbuvi pas jį už "įdukrą", pričia ištakėdama. Žmonės Kunčių vadino "Veilintapinigių" (matyt tuo didžiaavosi, nes pats apie tai man pasakojo vokiečių okupacijos metais) - buvo šykstus ne tik kitiem, bet ir savo vieninteliams sunui, Petru, kuris - šiaip be taip išsiprašęs - išvažiavo į Ameriką ir ten dingo. Ejo gandai, kad jis pasidares "ciciliuk" ir tėvui kviečiant grįžti, parašęs, kad grįš, kai užsals Atlantas, ^{esant} samejedę šunų traukiamom rogtėm. Jis prisimenu, kaip per rūkus. Buvo gražus bernas, mano krolio Stasio krikšto tėvas. Labai gabus - vėliau II-jo Pasaulinio Karo metu, kai aš bandžiau būti "iššieniu" pas dėdę Kunčių, radau jo išlikusį eileraščių sasiuvinį, jo rašytą, kaip teta sakė, kai jis buvo 16-18 metų. Jie buvo visai neblogi, nors kalba labai senoviška. Prisimenu vieno jų pirmąsias dvi eilutes:

Pjaunam medį - džiru, džiru,

Pielavinai žemén bira...

Kunčio ūkis, ypač gyvenamasis namas, buvo gražiausias plėčioje apylinkėje, "ant dviejų gonkų", namo prišaky jos buvo stiklinės, kitos - antroje namo pusėje, atviros. Namai skarda dengtas, dažytas. Ir vidus skoningai sutvarkytas (pagal anu laikų mada), susidėjo iš kelių kambarių - virtuvės, valgomoko, seklyčion, su dviem ar trim mažesnėm kamaraiteim, priemene ir - rūkykla, kur visas kaimas veždavo rūkyti dešras ir kumpius bei skilandžius. Prie kelio, dideliame gelių darželyje, puikavosi didelis, aukštas, kaip ir namas, baltai dažytas kryžius. Kieme, netoli gyvenamo namo buvo nauja, iргi skarda dengta, kletis. Tik tvartas ir daržinė buvo anksčiau statyti.

Šios namas išlikęs iki šis dienų,
Aš jau labai aplėstas...

Be dėdes Kunčio namuose dar gyveno jo žmona, apie 45-50 metų amžiaus labai vikri, labai darbštū ir labai šykštū moteris. Viską taip "taupyda-vo ateičiai", kad ką davē svečiams, buvo viskas persene - pyragai, sūris, uogienės... Jos vardo nebeatsimenu, nes ją tik "tetule" vadinom. Be jos Kunčių namuose nuolatiniai gyveno Kunčienės brolis Myko-liukas. "Pasimaišęs", pora metų už šeimininkę jaunesnis žmogus, tikras vergas šiuose namuose, laikomas beveik šunio vietoje. Dažnai paties Kunčio erzinamas tol, kol jis nebežinojo ką daras, ir už tai jo mirtinai nekenčias (bandęs kelis kartus ji su kultuvu ar šiaip kokiu įrankiu mušti, žinoma, už tai trigubai atsiimdamas iš Kunčio), skudurais aprengtas, prie stalo su šeimyna nesodinamas.

Nebeatsimenu, kur aš girdėjau pasakojant apie jį, neva, kad jis buvęs išimylėjęs (ar ne Naradavoje?) kažkokio pono dukra, ir kai ši apsivedusi ar nuskendusi ežere, išėjęs iš proto.

Nebeatsimenu, kur mums buvo skirta miegoti. Žinau, kad lova, buvusi virtuveje, buvo "mūsų". Ją prisimenu dėl vieno īvykio. Pirmas kelias dienas, persikelus pas Kunčius, su mumi drauge dar buvo ir tévas. Kunčys darė alų. Virtuvė buvo užimta réčkom, kubilais, puodais ir kt. rykais. Man, vaikui, buvo viskas įdomu - kišau nosi kur reikia ir kur nereikiaria. Matyt, buvau lieptas nesimaišyti, stebeti viską iš lovos. Bet kur tu, žmogau, iškėsi!.. Lipau iš lovos, paspyriaus koja prie jos stovintį dideili puodą ir ji išverčiau. Pasirodo ten buvo paruočtas apyniu ^{nuroda} virandas alui. Už tai gavau nuo tévo vienintelį savo gyvenime kirti diržo sagtimi... Téva sustabdė mama - sako, jei nemoki vaiko mušti, palik!.. Taip mušdamas sužalosi...

Žinoma, po te porą dienų į tévą - žiūrėdavau šnairomis, pasitraukdamas jam iš kelio, bet dabar ji suprantu: buvo namuose, kur jis buvo nekenčiamas ir tik vargo spaudžiamas ten su šeima prisiglaudė. O tévas, nors neturtingas, buvo išdidus. Tas mano nelaimingas "pasispardymas" buvo tas šiaudelis, kuris "sulaužė kupranugario nugara!.."

Mažam esant teko pora kartų sirgti sunkiomis vaiku ligomis. Berods Gaigaliuose buvau susirges raupais (nors mama tvirtindavo, kad tai buvę tik vėjaraupiai), o Dapšiuose - difteritu. Tieki teprisimenu, kad mane buvo nuvežę į Šimonis pas gydytoją, ir jis mane bado didele adata, kurios aš labai bijojau.

Tévas, negalédamas "užsikabinti" gimtineje, išėjo tarnauti į Latvija, prižadėjęs neužilgo ir mus į ten parsivežti.

Motina dirko pas dėdė sandine - už maistą sau ir mums, vaikams. Nere-tai jai teko dirkti ir bernu vietoje. Mat dėdė buvo nuvaržęs betoninių cilinderių drenažui gamybą. Cemento ir skaldos mišinys reikėjo pilti į tam tikras formas ir "sutrombuoti", kad neliktu cemente tūščiu skylių. Nežinau ar mama maišė cementą ar ne, bet prisimenu, kad "trombuodavo"... T.y. su tam tikru įrankiu dažydavo cemento mišinį, kad jis lygiai susi-gulėtu formose.

Dėdė Kunčys buvo, greičiausiai prieš Pirmą Pasaulinį Karą J.A.V-se. Gržės pirko ūkį - turėjo 20 ar daugiau hektarų žemės. Samdė berną, o anksčiau ir mergą, bet dabar jos darbą darė mama. Mes tada buvome dar labai maži ir kvaili - nesupratome, kad mūsų motina yra išnaudojama, kaip kokia vergė...

Žaisdavome su seseria po kiemą ir sodą, o kartais ir su kaimynų vaikais, tik svetimi vaikai Kunčių kieme buvo nelabai pageidaujami, jei jau žaisdavome, tai toliau nuo namų, kluone, arba pas artimesniuosius kaimynus. Vie näsyk, bežaidžiant Kunčių kluone "kavotinémis", tarp šimtų suguldytų įvairaus dydžio drenažo vamzdžių, naudotų kelių statyboje, aš, kad geriau pasislėpti, buvau įsilindęs į vieną iš jų; įsodamas lauk iš vamzdžio, neatsargiai kilsterėjau galvą ir prakirtau galvos odą... Nuo to karto, toje vietoje, visą gyvenimą augo keli balti plaukai ir už tai - pastebėjė - pradžios mokykloje vaikai mane erzindavo, kad esu ne žalys bet "Zilys"... Žaidimams laiko ne visada būdavo, nes dabar man reikėjo prižiūrėti ne tik seserį, bet ir jauniausią broli, kuris nors nevaikščiojo, tik šliaužė ant šlaunies, bet buvo toks vilkrus, kaip ungurys... Nudikio juk nemuši, o jis mus apkuldavo - toks smarkus buvo!.. Brolis, būdamas 18 mén. susirgo ir mirė 1927 m. žiemą. Likome vėl vienu du su seseria - ji 2½ aš, kokių 5 metų amžiaus.

1927 m. žiemą mus trumpam aplankė tėvas. Mažai ką apie tai prisimenu. Į atminti įstrigo tėvo pyktis, kai Kunčienė, po vakarienės, nukraustė stalą prieš tėvui baigiant valgyti - Kunčiai mano tėvo nemėgo dėl jo seno amžiaus, o greičiausiai dėl to, kad "išviliojo", senas būdamas, iš jų "iðukra", tikru moje pigia darbo jėga...

Tėvas man iš Latvijos paŕnešė dovanų - spindinčia, įmantria sagtimi įdinių diržą. Jis buvo man perdidelis, tai mama jis padėjo į savo krautinę skrynią ateiciāi, kai paaugsiu. Bet aš neilgai tuo diržu džiaugiausiai. Pas dėdė tuo metu tarnavo bernas, vardu Benediktas - gražus, jaunas vyras, ir mes su juo labai jau susidraugavome. Jis buvo nesenai paleistas iš kalėjimo - turėjo iš ten parsinešęs įmantriai iš medžio išdroštą plunksnakotį, tabokinę ir "cigarnyką". Vieną kartą jis pasisakė vykstas į Panevėži ir ar aš negalijs paskolinti jam to savo, tėvo dovanoto, diržo, nes jo esas senas ir niekam tikęs. Nuėjau pas mamą, kad man duotų tą diržą, o ši sako: "Diržas tavo, bet, greičiausiai, paskolinęs jo daugiau nebegausi, nes jis kaži ar begriš..." Taip ir buvo - Benediktas iš tos "kelionės" nebegrijžo, kaip negrijžo ir mano diržas, tėvo dovana.

Sekmadienį, švenčių popietėmis, pagal įsisenėjusių paprotį, motinos susvesdavo ^{vaičius} ~~pas~~ kaimynus - Ramauskus-, kurie patys turėjo dvi dukras, sūnus ir didelę trobą prie pat viškelio. Čia, vyresnėms mergaitėms, o kartais ir mamoms vedant, žaisdavome ratelius, "dalinome žiedą" ir žaisdavome kitus, vaikų žaidimus. Šie "subuvimai" mums, vaikams, buvo labai įdomūs. Žinau, kad aš jų laukdavau. Vis tik man labiau patikdavo žaisti su mergaitėmis, kaip su berniukais. Ir jei tik turėdavau progą išsisukti iš "bernu" draugystės,

14.

vis atsidurdavau tarp mergaičių, o ir jos nuo manęs nebėgavo... Nežinau, kodėl nemégau berniukų draugystés, gal kad jie buvo atšiauresni, daugiau pramušgalviški, ar kas ten!..

Iš berniukų geriausiai sugyvendavau su kito Kunčiu kaimyno - Mantrymo, (vietiniu vadinamo "Muntrymu") - jaunesniuoju sūnum, turbūt vyresniu už manę metais ar dviem. Vieną kartą, bebūnant pas Ramanauskus, jis pasiūlé eiti į kiemą atlikti "vyriškų reikalų"... Sustojome už tvarto, patvory, atsisagstėme, ir jei jau reikia, tai reikia... O Liudas sako: "Pabandykime, kuris auksčiau išmyšime!.." Bandėme! Bet matyt persistengiau - gavau šilta srove tiesiai sau į akis... Peršti!.. Verkiu, raudu baisiausiai, nes išsigandau - galiu apakti, tikriausiai Dievas baudžia mene už tokius darbus!.. Nubėgau pas mamą, bet ašarų priežasties nesakiau - žinojau, kad taip žaisti buvo draudžiama. O mama manė, kad aš bežaisdamas užsigavau...

Vasaros metu, kai į mokyklą pradėjo eiti pirmagrupiai, stebėdavau namo grįžtančią tolimesnio kaimyno - Šimonėlio - dukrą, Liudutę. Ji buvo už manę gal metais vyresnė, gal dviem. Gražus vaikas, didelėmis, juodomis akimis. Tik eidavo kažkaip keistai - sutrypdamas ^{velia} basomis kojukėmis taip, kad iš po juo kildavo maži debesėliai dulkių (mama sakydavo, kad "negaži eisena")... Užkalbinti jos neišdrįsdavau, bet vis taikydavausi būti prie kelio, kai ji grįždavo namo iš mokyklos. Vėliau, dar po dviejų dukterų (Marytės ir Onutės), jos motina išejo iš proto ir Liudutė užaugino abi jaunesniąsias seseris. Visos trys turėjo labai gerus balsus ir dainavo ^{Šimonė} bažnytiniamame chore. Šeima, norė išdidi, buvo labai neturtinga. Vokiečių laikais pas Šimonelius gana dažnai praleisdavau vakarą ar du, nes kitur, kaip "ateivio", nalaibai kas pageidavo...

Vieną ankstyvo pavasario dieną pastebėjau mamą kalbančią su kažkokia mandra panele. Panelė, kaip panelė, bet jos naujas, žvilgantis dviratis buvo toks daiktas, nuo kurio negalėjau atplešti akių. Bet iš keletos išgirstų žodžių supratau, kad yra deramas mano kailis - mokytoja teiravosi, kiek man yra metų ir patarė mamai, kad jau laikas būtų siusti manę į mokyklą. Turbūt jau buvau šešių ar kas tai panašaus. Pradėjau, drauge su kitais kaimo vaikais, kasdien eiti į Gaigalių pradžios mokyklą, įrengtą vieno ūkininko seklyčioje. Mokytoja rodė, kaip rašyti ivainių lazdeles, kabliukus, o ranka neklause, kabliukai išeina kreivi, šlubi... Tai buvo 1927 ^{an 1928 m.} vasaros pradžia.

Deja, neilgai "sėmiau" mokslo Gaigaliuose - gimtinéje. Vieną dieną atėjės iš Palatvés tévas pasamđe vežimą ir susodinės mus visus ant sudėtų varganų rysuliuku, išvežé į labai, labai tolima kraštą - Nemunėlio-Radviliškio valsčiui Biržų apskrityje. Mažai ką prisimenu iš šios kelionės. Žinau, kad važiuojant per Kupiškį tévas rodė mūrinį, didelį namą, kurio jis tik, tik nenupirko... O pakeliui visa laiką lijo, ir lijo, ir lijo.

* * *

Apsigyvenome Bobėnelių kaimo palaukeje, prie didžiulių Bobėnų-Bobėnelių kaimo ganyklu, vėju perpučiamoje gryteleje. Tėvas iš pradžių dirbo Latvijoje, bet užėjus 1928 - labai šlapiems - metams, kai visi pasėliai, bent jau šiaurinėje Lietuvoje ir pietinėje Latvijoje, supuvo laukuose, nebėgavo darbo, nors buvo darbastus žmogus. Tu metų žiemą tėvas išejo - paraidžiui - "ubagais". Motina vaikščiojo užsiverkusি, nes šaltame name-lyje dažnai nebuvo nė kriaukšlic duonos, nekalbant apie mésą, o čia dar du augantys vaikai, sekioja godžiomis akimis - gal mama dar suras ka, nors valgomos?.. Tažemą prisiminsiu, kol gyvas būsiu. Nors buvau tik 6 - 7 metų, bet ir dabar jaučiu, kad tai buvo didžiausio pažeminimo epo-gejus mūsu šeimos gyvenime ir ne dėl mūsų kaltės.

Atsikélus į Bobėnelius ir apsitvarkius, buvau nusiustas į Suostų pra-džios mokyklą, testi pradétu "mokslu"... Bet buvau tą vasarą per toli at-silikes nuo kitų. Mokytojas patarė palaukti sekanciu metu ir tada pradeti iš naujo. Nežinsu, ta ar sekancią vasarą buvau nuvestas į Latviją kaimy-nės sūnaus, Juzės Pipynės, pas latvi ūkininką, kur jis tarnavo, kad kuri laiką paganyčiau bandą, nes ten ganes piemuo susirgo ar kas panašaus, ir piemens verkiant reikėjo... Buvau nepilnu 7 metų, o karvių bandoje - 20. Lietus lijo beveik be perstojo, o karvės, pajutę piemens nepatyrimą, éjo ten, kur joms patiko. Besivydamas porą jų, nuklydusių į javų lauką, esan-ti už upelio, ir bebrisdamas per patvinusią jo srovę, vos vos atsilaikiau, nes vanduo siekė iki pečių ir aš jau buvau išsigandęs. Dar ir dabar pri-simenu, kad pagalvojau: "Argi... prigersiu?.." Tai buvo pirmas kartas ma-ne gyvenime, kai pagalvojau, kad gali nutrūkti gyvenimo siūlas. Su pie-menyste tais metais nieko neišėjo - buvau per jaunas ir po kelių savaičių grąžintas atgal pas tėvus. Vistik turėjau ir laimės - kol buvau pas tuos latvius mane globojo viena iš sandinių marginu - tiesiog lepino. Véliau girdėjau, kad ji norėjusi įsitempti mane į piemenis pristačiusiam ir čia tarnavusiam Juzei Pipynei... Aš ją dar ir dabar geru žodžiu prisimenu, nes tada dar man tikrai reikėjo motiniškos globos. O Juzė, po 2 ar 3-ju metų vedė lietuvaite nuo Pasvalio ar Pabiržės apylinkių.

Sekanciais metais pradėjau lankyti reguliarai Suostų Jurgio Bielinic vardo pradžios mokyklą, išsidėsiusia bažnytkaimio dvieju ūkininkų namuo-se. Prisimenu ir savo pirmojo mokytojo pavardę - Burdinavičius. Buvo stai-gaus būdo - greit supykdamo. Ir nors skusdavosi, jo barzda buvo tokia juo-da, kad žandai buvo tamsiai melyni... Kartais jis mus - pirmagrupius - iš-sivesdavo į sodeli žaidimams. Prisimenu, vienas iš žaidimų buvo "trečias bék!" Nebeatsimenu visų, šio mandraus žaidimo, taisyklių, bet žinau, kad netekus poros, tekdavo bėgti, o ji vydavosi kitas vaikas. Svarbiausia, kad vejantysis naudojo platų, odinį mokytojo diržą ir aš bijojau būti juo supliktas...

Mokykloje man sekėsi, gal délto, kad jau buvau metais vyresnis. Ir mokinis mėgau. Vis éjau pirmųjų gretose. Antra ir trečią skyrių, prisimenu, mokino mokytojas Tymukas. Geras buvo žmogus, net savo slides žiemos metu pa-skolindavo mokiniams po sniega pašliužineti. Bet kai supykavo, žiauriai ausis užsukdavo, ant žirnių kampe paklupdydavo, o kartais ir suole. O suole klūpēti yra baisiai nepatogu, nes tenka atsilosti, kitaip suolo-stalo lenta į kakta remiasi... Bet už mažesnius prasižengimus klasés drausmei tik į kampą pastatydavo. Nebuvau perdaug išdykęs, jei patekdavau, tai daugiausiai per draugus. Kartą klūpėjau suole su visa klase, kai mokytojas buvo tiek išyęs, kad nebešieskojo, kas kaltas, kas ne. Vieną kartą buvau pastatytas į kampą - už ką, nebeatmenu. Pora kartų teko pasilikti ir po pamokų irgi, nors labai makanę laužiau, bet prisiminti nebegaliu už ką kliuvo.

Žiemos metu eidavo "baisūs mūšiai" sniego gniūžtėmis. Mokytojai kurį laiką tai leido. Bet karas nebūtu karu, jei jam nebūtu pritaikomi patys pas-kutinieji išradimai: atsirado "gudruolių", kurie į sniego gniūžtę įdėdavo akmenioką... Vienam, kitam prakirto žandą, pramušė paaki. Ir "karai" buvo uždrausti...

Pavasariais, per pertraukas, mušdavom ripką. Vieną kartą taip nuvarém pakalniukén einančiu keliu priešo komandą, kad ir laimetojai ir pralaimetojai gavom gera pamokslą iš savo mokytojo - mat, klaséje atsiradom ar ne 15 minučių pavėlavę. Buvo įeita į azartą... Bet bausti takart nebaudé.

Į mokyklą ir iš jos eidavom pėsti. Mums buvo apie 1½ km kelio einant vieskeliu. Bet žiema šis kelias žymiai sutrumpédavo, nes pasileisdavom tie-siai per laukus, ^{Bobelių-Bobėnų kaimo bendruomenės} Asiuklynės ir Pacdegos ganyklomis. Jų dalis, po rudeninių lietu, būdavo padengta ledu, o kuris sveikas vaikas nenorės pačiuožti? Ne-svarbu, kad pačiužu naturėjom - tam tiko ir naginaitės ir klumpės (batus tik apie pusę mokiniių tedėvėjo) - man pirmą porą batų tévai nupirko tik IV-tą skyrių pradėjus lankytis).

Suostuose baigiau tris pradžios mokyklos skyrius. Vasarų metu ganiau ū-kininkų bandas, žiema ^{éjau į} pradžios mokyklą. Tévas 1928-32 m. kasė griovius pas ūkininkus. Mama éjo "padiene" darbininke pas turtingesniuosius. Berods 1929 m. iš tos, vėjų perpučiamos, gryciutės, persikéléme į kaiminystėje gy-venusios senutės Pipinienės nameli, kuriame ji gyveno su dukra Pranute, e du sūnūs - Juzė ir Jurgis - niekad nebūdavo namuose - tarnave pas ūkininkus Latvijoje. Senutė buvo labai gera, ypač mylėjo mus, vaikus, dalindavosi tuo trupučiu, ką turėjo su mumis ir tévais. Čia pragyvenome iki 1932 m. Se-nutei mirus, turėjome išsikelti. Be to, ir tévas buvo jau šiek tiek susitau-pes, kad pajégė išsinuomoti ūkeli Užušiliuose, 4 ar 6 ha žemės, tai čia ir persikéléme. Rudenį vél pradėjau lankytis pradžios mokyklą - IV-tą skyrių -

kuri buvo įrengta Sprindžių namuose, ant Apaščios upės krantų. Bet pavasa-riop musirgau tymais ir taip nusilpau, kad baisiausiai pavargdavau tik per gryčią perėjes... Apie egzaminus tais metais teko užmiršti.

Tu metų vasarą piemenavau Latvijoje.

Pradžios moksłią baigiau 1934 m. Užuilių mokykloje, Gerultiškyje. Kadangi IV-me skyriuje buvau antrus metus, o ir šiaip mokintis sekėsi, ējau pirmuoju mokinio klasėje, buvau išrinktas klasės seniūnu, ējau mokyklos koperatyvėlio pardavėjo pareigas. Nežinau kiek draugai mane mėgo. Artimų bičiulių klasėje mažai ir turėjau. Bet kai kuriems ketvirtokams aš buvau reikalingas, kai negalėdavo išspręsti uždavinio ar turėjo bėdų su rašomuoju. Tad per pertraukas kviesdavosi prie už mokyklos esančio tvarto, kur būdavo išbandomi naujausi "pištalietai" ir kt. mandrybės... "Pištalietai" buvo pačių mokinio gamybos ir labai pavojingi, nes jie buvo padaryti iš užcinkuotu galu vamzdelio, kurio šone buvo išpieluota maža skylutė, įstačiusi į medinę rankeną. Šovimui jis buvo paruošiamas taip: į vamzdelį įplama parako, kartais dar pamaišyto su trinta anglimi, o kulkos vietoje įkišama kiek popieriaus ir jis ten supresuojamas vynimi ar pan. Tada prie vamzdelyje esančios skylutės pridedamas degtukas ir pririšamas, taip kad ji uždegus, persone vamzdelio esančią skylutę ugnis pasiekta paraką, ir tada įvyksta sprogimas. Kadangi parako buvo sunku gauti, buvo naudojami laukuose rastų I-mo Pasaulinio Karo šovinių užtaisai, jų neturint - Ber-toleto druska. Bet ja užtaisyti "pištalietai" dažniausiai sprogdavo, nes tam, berods, ^{tą druska} ji ir buvo skirta - sprogdiminiui. Tad dažnai iš "pištalietu", užtaisytu šia druska, išeidavo "pypkės", nes vamzdelis sprigdavo, o kartais ir visas vamzdis nulėkdavo nuo rankenos... Vienasyk ir pro mano ausis pralékė vamzdis. Bet visvien, kad ir pavojingas, bet "šaudymas" buvo labai populiarus sportas berniokų tarpe. Pagavus "šaudant", mokytoja paprastai konfiskuodavo turimą "artileriją" ir perspédavo, nurodydama galimas, liūdnas, pasélmės. Mane ketvirtokai žinojo, ^{taid} nors aš "šaudymu" neužsiinu, bet ir skusti neskūsiu. Iš "pištalietininkų" prisimenu Aleksą Mozūrą, Petrą Tupėną, Alfredą Kirkillionį, ir dar kelis, daugiausiai vyresnius už mane berniokus. Kaip taisykle - "pištalietininkai" nebuvovo gerieji mokiniai...

Mūsų klasės mokytoja (ir mokyklos vedėja) buvo Palmyra Suveizdyté. Labai graži mergina, ir mes, berniukai, - turbūt - visi buvome į ją įsimylėję. Buvo labai geros Širdies moteris ir gera mokytoja, ir jei matė, kad stengiasi, ji bandė tau padėti. Buvo įsivelusi į tu laikų jaunimo organizacijų veiklą. Vadovavo jaunųjų ūkininkų rateliui (J.Ū.R.), talkino jaunesniems skautams, kurių draugovei vadovavo ps. Onutė Rušinskaitė, ^{u k}.

Nebeatsimenu kada įvyko egzaminai. Žinau buvo 1934 m. pavasaris, turbūt gegužio mėn. Mama įdėjo į krepšelį keptą vištą, pasiemiau visa kita, kas reikalinga, ir išėjau į Biržus. Egzaminai vyko "Aušros" mokyklos patalpose. Mūsų ten susirinko gana daug, nes buvo ketvirtokų, atvykusiu iš kaimo mokyklų, kaip ir iš miesto. Susipažinus, vaikai pradėjo pristatinėti savo mokyklų geriausius mokinius. Atsimenu, žydu mokyklos geriausia matematikė buvo nelabai įspūdingai atrodanti, gal vienuolikos metų, rudaplaukė mer-

gaitė. Dar kažkokios mokyklos vaikai sakesi, kad jų geriausias mokinys buvo pasiruošęs atmintinai deklamuoti Putino "Kunigaikštį Žvainį"; ši poema buvo pasiutusiai ilga, nors lengvai surimiuta. Aš tebuau išmokes Maičionio "Roma", bet egzaminų metu man tik dalių jos leido padeklamuoti.

Egzaminams mokytoja mane pasodino drauge su Aleksu Mazūru. "Jeि galesi - padék jam!" - prašnibždėjo. Man egzaminai nebuvo sunkūs. Rašomuji uždaviniu popieriu stengiausi laikyti taip, kad galėtų matyti mano bendrasuolis. Matyt, kad to pakako, nes po egzaminu, kuriuos jis išlaikė trejetais ir ketvertais, sakesi, kad ~~jeि~~ ne aš, būtų nepraejęs. Aš baigiau vienais penketukais - vienintelis iš mūsų mokyklos. Vienais penketais, išskyrus vieną ketvirtuką baigė Otilija Vaisiūnaitė, bet ji buvo tik 11 metų, ir aš skaičiau, kad ji geriau išlaikė už mane.

Labai norėjau stoti į Biržų gimnaziją, bet tėvai neturėjo tam lėšų. Nežinau, ar iš mūsų klasės kas į gimnaziją istojo tais metais - turbūt nė vienas.

* * *

Eidamas į pradžios mokyklą Gerultiškyje, istojam į Užušilių Jaunuju Ūkininku Ratelių (J.Ū.R.), kurio vadove buvo ^{paslūcta} mok. P. Suveizdyté, nors ratelio valdybas, iškaitant jo pirminką, rinkdavomės patys. Prisimenu, kad labai rimtai auginome "gamybą", kuri pirmaisiais trim metais susidejo iš daržoviu. Tik po to buvo leidžiama auginti paukščius, versiukus ir t.t.

Savo, pagal programas išaugintą gamybą, rudenį veždavome į Biržuose vykstančias parodas. Vieną ar du kartus net gavau premiją - 2 litus!!! Gal dabar tai atrodo fantastiškai maža premija, bet esant 13 - 15 metų vyrui 2 litai buvo du litai!..

Man esant 15-17 metų, mane pradejo išrinkti į ratelio valdybų sąstata. Berods 1938 m. renkant naują valdybą, gavau daugiausiai balsų, bet nuo pirminko posto atsisakiau, perleisdamas ji vienintelei išrinktai mer-gaitei - P.V. (kuri ta diena susirinkime negalejo dalyvauti - galimas dalykas, kad ji dar nebuvo baigusi Astravo Žiemos Žemės Ūkio mokyklos), nes maniau, kad ji yra verta šio titulo. Prieš tai pirminknu kelis kartus buvo išrinktas Voldis Šidla, tikrai rintas bernickas.

Prisimenu, labai sažiningai rašydavau referatus referatu konkursui. Ir kokia buvo laimė, kai ta konkursą Biržų apskrityje laimejome!.. O konkurso laimėtojai gavo apmokėta ³/₄ dienų ekskursiją po Lietuvą - visas ratelis!..

Šiai ekskursijai siuvomės specialius drabužius - viską naminio andimo: lininius marškinius, juodo milelio kelnes, balą, lininio audeklo kepure. Vietoj kaklaraikščio - dobiliukais, mergaičių austą, juosteles. Mergaitės siuvosi drobines suknutes ir kepuraitės, ir antrą pakaitą - suprastintus tau-tinius rūbus. Atrodėme gražiai! Vėliau, kai ekskursavome, buvome visu demesio centre.

(ar 5-8 d.d.)

Lauktoji ekskursija įvyko 1936 m. liepos 6-8 dienomis. Vyko į Šiau-

lius - Dotnuva - Kauna ir Palanga!.. Kas galėjo būti geresnio?..

Iš Biržų vykome į Šiaulių siūruojančią traukinėliu. Dainavome iš visų plaučių - sustoti negalėjome, tokie buvome laimingi!..

Šiauliouose apžiūrėjome įdomesnes vietoves, buvome Sukilėlių kalnelyje, "Rūtos" saldainių fabrike, alaus bravore.

Dotnuvoje apžiūrėjome Žemės Ūkio Akademiją, bandomąsius (augalų) stotis, karpių prūdą Dotnuvėlėje. Čia ir nakvojome.

Kaune mus pasitiko J.Ū.R. S-gos vyr. galva, agr. Vladas Tiškus. Jis mums aprodė Kauno įzimybes - muziejus, įstaigas... Matyt aš jam padariau neblogą įspūdį (mane vis kišdavo į priekį, "viršininkams" klausinėjant, tikrinant mūsų žinojimą; už tai ekskursijos metu užsitarnavau "Profesoriaus" pravarde...), nes pasiūlė stipendiją į amatų mokyklą. Derejauši, kad aš noriu eiti ne į amatų mokyklą, bet į gimnaziją ir žinoma, stipendijos negavau.

Kaune - to meto laikinojoje sostinėje - negalėjome atsigérēti mums nematyto miesto didumu, gražumu. Dairėmės į jį iš Žalikalnio, vaikščiojome po Senamiestį, lankėmės A. Fredos daržininkystės komplekse ir vis fotografavomės, fotografavomės, fotografavomės...

Bet gal labiausiai buvome sužavėti Palangos. Turbūt visi pirmą kartą matėme Baltijos jūrą, plaukėme žveju laiveliais (kiti spėjo net ir jūros liga susirgti), lipome į Birutės kalną, vaikščiojome po Tiškevičių parką, apžiūrėjome gintaro dirbinių krautuvėles - dirbtuvėles.

Asmeniškai, man ši kelionė ir dabar yra gražiausioji, įdomiausioji - ~~ne~~ pirmą kartą savo gyvenime buvau įsimylėjęs (buvau kuone 15 m. vyras). Apie mano nusižiūrėtają sukoši kitas, vyresnis berniokas, bet mergaitė rasdavo žodį, kita ir man - gal daugiau saseriškai šyptelėdavo, bet atrodė, kad mano draugystės nevengė. O ačiū nuo jos negalėjau akių nuleisti ir buvo gera,^{kur} nors netoli jos esant. Šiauliouose, lipant laiptais į šv. Petro ir Povilo bažnyčios bokštą laikiau ją už rankos, padėdamas lipti, Birutės kalne abu gérėjomės žaidžiančiai spinduliais Baltijos bangose, dainavome ant Palangos Jūros Tilto...

P. Buvo beveik vienmetė su manim - tik 10 dienų jaunesnė. Buvo labai gražus vaikas, ir visai kitokia, negu jos amžiaus merginos.

Grįžus į Biržus, agr. Petruškevičius (kuris vyko drauge su ekskursija) patenkintas gerai pavykusia ekskursija, pasikvietė mus pas save į butą kavutei. Vėliau, vakare, maudėmės Širvėnos ežere, Biržų piliakalnio paėdėje. Maudėmės atskirai - berniukai sau, mergaitės sau. Kai išgirdau kažką mane vardu šaukiant, atsisukęs pamačiau prie manęs atpleukusią ~~Petruškevičių~~. Nebeatsimenu, ką ji tada man sakė, bet ji man atrodė, lyg gražčiausia undinė, ir aš buvau daugiau negu devintame danguje. Ji buvė mane palenktyniavusi ja plaukiame...